

EDUCAȚIA DESPRE HOLOCAUST ȘI EDUCAȚIA DESPRE DREPTURILE OMULUI ÎN PEISAJUL EXTREMISMULUI COTIDIAN

Prof. Delia DRĂGHICI

*Colegiul Național Mihai Viteazul, București, Romania
delyadraghici@gmail.com*

Când naziștii au venit să îi ia pe comuniști, n-am scos o vorbă
Nu eram comunist.
Când i-au arestat pe social-democrați, am tăcut
Nu eram social-democrat.
Când au venit să îi ia pe sindicaliști, nu am protestat. Nu eram sindicalist.
Când au venit să îi ia pe evrei, nu m-am revoltat. Nu eram evreu.
Când au venit să mă ia pe mine, nu mai rămăsese nimeni care să îmi ia
apărarea.

Niemöller¹

ABSTRACT: Holocaust Education and Human Rights Education in the landscape of Everyday Extremism

Education about the Holocaust has long been seen as a particular way of teaching history, specific to this phenomenon, the focus of the educational approach falling solely, on the past. To be sure, studying the past will always be an important part of the Holocaust education process. However, one is becoming more and more aware of the danger of carrying out this approach without giving much consideration to a palliative and preventive approach, one that would bring about serious changes of the present trends of thought and action that could lead to a reiteration of the Holocaust in the future.

This paper focuses on an interdisciplinary approach that combines the methods of Holocaust education with human rights education, on the one hand, and intercultural education, on the other hand. It is thus possible to create a

¹ Friedrich Gustav Emil Martin Niemöller (1892-1984) a fost pastor luteran german, cunoscut pentru vederile sale antifasciste. A fost unul dintre reprezentanții rezistenței germane, care a scăpat cu viață după detenția în diferite lagăre de concentrare. Poziția sa antifascistă este sintetizată în celebrul său citat, amintit mai sus.

framework for studying the past that would facilitate a greater understanding of it, of how the past influences the present and that would promote a democratic culture as well as positive intercultural relations, fully understood and assumed by those who make up present-day society.

Keywords: *Human Dignity, Education, Holocaust, Responsibility, Stereotype.*

Educația și menținerea păcii

Cercetătorii în domeniul consolidării păcii sunt de părere că educația are capacitatea de a reduce conflictele. Alan Smith² afirmă în lucrarea sa *The Influence of Education on Conflict and Peace Building* că națiunile sunt mai puțin susceptibile de a experimenta conflicte violente dacă populațiile lor au un nivel mai înalt de educație³. Stefan Dercon, reputat economist și profesor de politică economică la Oxford, pariază pe educație în cartea sa *Gambling on Development, Why Some Countries Win and Others Lose* (2022), (Pariez pe dezvoltare, De ce unele țări câștigă, iar altele pierd) ca factor al dezvoltării pe termen lung a unei țări.

La 28 februarie 1924, puterile lumii ratificau *Declarația Drepturilor Copilului*⁴, document ce afirmă că toți copiii trebuie să fie protejați, hrăniți, adăpostiți și protejați de exploatarea la locul de muncă. *Declarația* de la Geneva a fost unul dintre primele cazuri în care drepturile copilului au fost puse în prim-planul comunității internaționale pentru o analiză atentă. Paragraful 2 din articolul 26 al *Declarației Universale a Drepturilor Omului* stipulează că „Învățămîntul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale. El trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase, precum și dezvoltarea activității Organizației Națiunilor Unite pentru menținerea păcii.”⁵

2 Autor și consilier la Raportul de monitorizare globală Educație pentru toți (2011) și consilier tehnic al programului UNICEF de consolidare a păcii, educație și advocacy;

3 Disponibilă aici: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000191341>

4 În 1989, Națiunile Unite a adoptat o versiune extinsă a documentului, cunoscută acum sub numele de *Convenția cu privire la drepturile copilului*.

5 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Drept bisericesc*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2014, pp. 211-212.

În 2016 și ulterior, în 2018, pe baza unei experiențe de peste două decenii în promovarea educației pentru cetățenie democratică, a educației pentru drepturile omului și a educației interculturale, Consiliul Europei a elaborat un Cadru de referință al competențelor pentru cultură democratică⁶. Ideea care stă la baza acestor documente este faptul că o parte extrem de importantă a oricărui sistem de educație vizează pregătirea tinerei generații pentru asumarea cu succes a rolului de cetățean într-o lume liberă, bazat pe incluziune și respect pentru demnitatea umană.

Educația este o superputere⁷ care oferă suport nu numai în timp de stabilitate, ci, cu atât mai mult, în momentele de fragilitate. Abilitățile care ajută pe un individ să facă față într-un loc de muncă nou, de exemplu, sunt aceleași competențe necesare pentru a naviga într-o lume imprevizibilă, marcată de individualism exacerbant și extremism resurgent: rezolvarea problemelor, colaborarea, comunicarea și gândirea critică.

Holocaustul - istoria Europei, nu numai istoria evreilor

Auschwitz nu a căzut deodată din cer⁸. Holocaust a însemnat persecutare și ucidere sistematică, organizată de stat. Antisemitismul nu a început cu regimul nazist și nici nu a dispărut o dată cu acesta. În mod regretabil, până în zilele noastre, istoria consemnează o serie de alte genocide, după Holocaust. Întrebarea care se impune cu urgență ridică posibilitatea repetării acestor orori pe bază legală. Cum se ajunge ca un parlament ales din voința poporului să voteze marginalizare, detenție, ucidere? Dacă responsabilitate colectivă nu există, ne întrebăm dacă există iresponsabilitate colectivă.

Liam Knox⁹ nota în 2019 în lucrarea sa *The Chronicle of Higher Education* că însăși esența educației despre Holocaust o constituie alertarea

6 Cadrul de referință a fost adoptat ca reper pentru politicile educaționale de Conferința Permanentă a Miniștrilor Educației din cadrul Consiliului Europei (2016) și este inclus în Recomandarea Consiliului Uniunii Europene privind valorile comune, educația incluzivă și dimensiunea europeană a predării (2018).

7 Ioan-Gheorghe Rotaru, "Current Values of Education and Culture", în *Proceedings of the 23th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, August 15-16, 2021, Princeton, NJ, United States of America, pp. 87-92.

8 Alexander Van der Bellen, președintele Austriei, citat de supraviețuitorul Holocaustului, Marian Turski, cu ocazia ceremoniei memoriale din 27 ianuarie 2020 la Auschwitz. - *Facing History & Ourselves*, "Marian Turski: Auschwitz Memorial Speech", last updated November 3, 2022.

9 Knox, L., *The Chronicle of Higher Education*, 65 (37), 2019, pp. 1-4.

publicului cu privire la evoluțiile periculoase care înlesnesc încălcarea drepturilor omului, durerea și suferința; evidențierea similitudinilor în timp și spațiu este esențială pentru această sarcină¹⁰ (2019, p. 2). Cei implicați în procesul de învățare despre istoria Holocaustului pot rata înțelegerea legăturii pe care istoria acestui fenomen o are pentru prezent și chiar pentru identitatea și contextul lor social. Educația despre Holocaust trage un semnal de alarmă în fața nedreptăților prezentului, însă învățarea despre trecut nu este suficientă dacă cei care învață nu folosesc informațiile pentru consolidarea unei societăți democratice.

Două dintre cele mai importante caracteristici ale culturii sunt diversitatea și spiritul de toleranță. Studiarea trecutului are un mai mare impact, mai ales în rândul generației tinere, dacă îi implică pe aceștia într-un proces de înțelegere critică, reflexivă și de-naționalizată a istoriei. Lecțiile care pot fi predate/învățate în cadrul studierii istoriei Holocaustului sunt vitale: empatia, acceptarea, multiperspectivitatea, pericolul generalizării și al simplificării, al reciclării stereotipurilor, puterea propagandei. Datele istorice, statisticile trebuie *traduse* în persoane ale căror istorii personale, locale demonstrează importanța empatiei, a învățării experiențiale, în contact direct cu sursa de învățare (carte, film, interviu supraviețuitor), a învățării socio-emoționale, a reflecției (*cum te-ai simțit?*).

Istoria Holocaustului demonstrează că stereotipurile, simplificările și generalizările nu sunt despre alții, ci despre noi. Stereotipurile și prejudecățile funcționează când noi nu suntem conștienți de ele. Baza procesului educațional este reprezentată de realitate: a nu judeca înainte de a cunoaște, ci a cunoaște (realitatea) înainte de a judeca. Recunoașterea unui stereotip face ca acesta să își piardă puterea.

Violența și genocidul nu sunt suspendate în aer, ci se clădesc pe o bază. Victimele Holocaustului vorbesc despre o *piramidă a urii*¹¹ care are la bază un cuvânt sau o glumă nevinovată. Acest cuvânt consituie o reducere forțată la un unic aspect al identității celui vizat, aspect care poate să nu fie cel mai important. Aceste cuvinte sau expresii, stereotipuri și prejudecăți identifică din afară și fără a cere acordul. În cadrul acestui demers, se accentuează pericolul trecerii imperceptibile de la retorică la acțiune, al dispari-

10 *Ibidem*, p. 2.

11 <https://www.adl.org/sites/default/files/documents/pyramid-of-hate.pdf> (accesat miercuri, 17 iulie 2024)

ției empatiei și al legitimizării sau normalizării violenței verbale, apoi fizice. Roman Kent, în cadrul discursului său, *De la cuvinte la genocid*, își amintește de expresia evreu blestemat care i-a fost aruncată împreună cu pietre, de către copiii de vârsta lui, pe drumul spre școala sa din Lodz, Polonia:

„Era o expresie foarte comună, folosită de mulți oameni la acea vreme, nimic neobișnuit pentru mine, dar prin folosirea ei, acei copii îmi spuneau: «Nu ești o ființă umană». Cu acele cuvinte făceau primul pas spre dezumanizarea mea. (...) O dată ce s-a ajuns la acest lucru și ai redus persoana la ceva mai puțin uman, îi poți face lucruri pe care nu i le-ai face unui animal.

Majoritatea conflictelor încep cu cuvinte, iar în contextul Holocaustului, cuvintele folosite de un maestru al propagandei precum Goebbels au fost extrem de puternice. (...) Bineînțeles, un cuvânt nu este o armă. Cuvintele nu teucid pe loc, dar pot crea condiții în care oamenii își pierd inhibițiile de a face lucruri îngrozitoare. (...) În cele din urmă, cuvintele pot face pagube mai mari decât un glonț.

Indiferența și tăcerea oamenilor au fost cele care au făcut posibil Holocaustul. Le-aș spune oamenilor să nu rămână martori pasivi, să spună ceva. Cuvintele pot fi folosite și pentru bine”¹².

Educația despre drepturile omului

Declarația Drepturilor Omului (1948)¹³ fixează un set de standarde minime, necondiționale, inalienabile, indivizibile, interdependente, care au preeminență asupra altor aspecte juridice. Anulează „rasa superioară” sau „cetățeanul util”. Reglementează maniera în care *guvernele* se raportează la *indivizi*. Educația pentru drepturile omului evidențiază faptul că **nu** aparținerea la un grup ne asigură sau ne anulează drepturile fundamentale: egalitate, demnitate, respect, libertate, justiție. Această abordare sprijină

12 Fragment din discursul rostit de Roman Kent la evenimentul organizat de UNESCO cu ocazia Zilei comemorării Holocaustului, pe 27 ianuarie 2016, disponibil la <https://www.unesco.org/en/articles/holocaust-survivor-roman-kent-speaks-out-dangerous-power-words> în Nestian-Sandu 2023, p. 25;

13 Ioan-Gheorghe Rotaru, “The Transylvanian Diet: A Precedent to Human Rights and Religious Freedom - 400 Years Prior to the Universal Declaration of Human Rights”, în *Shaping a World of Freedoms: 75 Years of Legacy and Impact of the Universal Declaration of Human Rights*, Nelu Burcea and Liberato C. Bautista (eds.), New York, United Nations Plaza, UNEQUAL World Research Center, 2023, pp. 205-221.

educația despre Holocaust prin crearea unei culturi în care drepturile omului sunt **învățate, trăite, puse în acțiune**. Devine astfel mai puțin posibilă privarea de caracteristicile umane citate mai sus sau, cu alte cuvinte, dezumanizarea – opusul demnității umane¹⁴.

*Never again*¹⁵ reprezintă, de câțiva zeci de ani, un țel atât pe agenda educației, cât și al politicii, însă aplicarea cu succes este împiedicată sau frânată: genocide și pogromuri¹⁶, discursul politic din întreaga lume este încă permeat de resurgențe ale intoleranței, ale discriminării directe (legiferate) sau indirecte (deghizate într-o egalitate care creează discrepanțe și dezavantaje pentru alteritate¹⁷), numărul regimurilor totalitare este încă ridicat, democrațiile consacrate sunt zguduite de mișcări politice populiste care nu respectă drepturile omului¹⁸.

Dacă acum aproape trei decenii, Gregory Wegner considera că educația despre Holocaust era deosebit de actuală în contextul ascensiunii mișcărilor de extremă dreaptă la nivel global (Wegner, 1998), potențialul lecțiilor Holocaustului de a dezvolta competențe civice devine uriaș în contextul actual în care extremismul politic continuă să crească și să se extindă. În acest demers nobil de promovare a respectului pentru diversitate și nediscriminare, educația pentru Holocaust este întregită de abordarea interculturală și de educația despre drepturile omului.

Discursul despre prejudecăți și discriminare poate declanșa o serie întreagă de emoții, atât în rândul elevilor, cât și al educatorilor. Acceptarea trecutului îngrozitor al Holocaustului poate fi problematică pentru identitatea personală sau pentru miturile naționale (Ambrosewicz-Jacobs și Szuchta, 2014). În acest context, lentila drepturilor omului prin care se

14 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Om-Demnitare-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019, pp. 214-215.

15 Sintagmă care se referă la dezideratul de a nu mai lăsa niciodată să se repete ororile Holocaustului;

16 Pogromul din Kielce (iulie 1946), genocidul din Rwanda (aprilie 1994), masacrul din Srebrenica (iulie 1995), masacrul de la Bucha, Ucraina (martie 2022);

17 Tip de discriminare deghizată în reguli pentru toată lumea: de ex., impunerea uniformei într-o școală din România ceea ce a dus la creșterea abandonului școlar în rândul elevilor romi.

18 Nestian-Sandu, O., *Lecțiile trecutului ca impuls spre acțiune, O abordare interdisciplinară: educația despre Holocaust, educația pentru drepturile omului și educația interculturală*, The Olga Lengyel Institute for Holocaust Studies and Human Rights, Institutul Intercultural Timișoara, Timișoara, 2023, p. 6.

poate privi realitatea sumbră a istoriei¹⁹ poate oferi o perspectivă mai puțin încărcată emoțional pentru analiza nedreptăților și ororilor. În același timp, abordarea interdisciplinară scoate predarea lecțiilor trecutului din cadrul steril care nu corespunde realității în care trăiesc cei implicați în actul educațional. Această realitate reclamă un tip de educație²⁰ care valorizează pluralismul și diversitatea, care clarifică modul în care prejudecățile mici se transformă în prejudecăți grave, care răspunde nevoii de acțiune socială ce țintește spre asigurarea protecției drepturilor omului în societatea contemporană.

Concluzii

Theodore Adorno a declarat că „unul dintre scopurile principale ale educației, în toate formele ei, este ca Auschwitz-ul să nu se mai repete”²¹ (Adorno, 2005 [1996], p.191). Filozoful și muzicologul german se referă la acea educație care „asigură un climat intelectual, cultural și social în care o recurență nu ar mai fi posibilă, un climat, prin urmare, în care motivele care au dus la acele orori ar deveni relativ conștiente”. Considerăm că orice persoană, cetățean responsabil al acestei lumi, se poate încadra ca educator, formator, *influencer*, într-un fel sau altul, care să modeleze, să construiască, să consolideze proiectul unei societăți umane în care să nu mai încapă răul, ci doar binele, frumosul și adevărul.

Bibliografie

- ADORNO, T. W., “Education after Auschwitz”, în *Critical models: Interventions and catchwords*, New York, Columbia University Press, 2005 (1966), pp. 191.
- AMBROSEWICZ-JACOBS, J.& Szuchta, R., “The intricacies of education about the Holocaust in Poland. Ten years after the Jedwabne debate, what can Polish school students learn about the Holocaust in history classes?”, *Intercultural Education*, 25(4), 2014, 283-299.

19 Ioan-Gheorghe Rotaru, “A look at how the concept of human rights has evolved over time”, în *Journal For Freedom of Conscience (Jurnalul Libertății de Conștiință)*, vol 11, nr.2 (2023), pp.825-874.

20 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Valences of Education”, în *Proceedings of the 23th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, August 15-16, 2021, Princeton, NJ, United States of America, pp. 190-196.

21 Adorno, T. W., “Education after Auschwitz”. In *Critical models: Interventions and catchwords*, New York, Columbia University Press, 2005 (1966), pp. 191.

- KENT, R., Roman Kent s Speech at UNESCO s Holocaust Remembrance Day event on January 27, 2016, available at <https://www.unesco.org/en/articles/holocaust-survivor-roman-kent-speaks-out-dangerous-power-words>;
- KNOX, L., “Scholars push back on Holocaust Museum s rejection of historical analogy”, *The Chronicle of Higher Education*, 65 (37), 2019, pp. 1-4;
- NESTIAN-SANDU, O., *Lecțiile trecutului ca impuls spre acțiune, O abordare interdisciplinară: educația despre Holocaust, educația pentru drepturile omului și educația interculturală*, The Olga Lengyel Institute for Holocaust Studies and Human Rights, Institutul Intercultural Timișoara, 2023.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Om-Demnitare-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019, pp. 214-215.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, “A look at how the concept of human rights has evolved over time”, în *Journal For Freedom of Conscience (Jurnalul Libertății de Conștiință)*, vol 11, nr.2 (2023), pp.825-874.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Current Values of Education and Culture”, în *Proceedings of the 23th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, August 15-16, 2021, Princeton, NJ, United States of America, pp. 87-92.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Valences of Education”, în *Proceedings of the 23th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, August 15-16, 2021, Princeton, NJ, United States of America, pp. 190-196.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Drept bisericesc*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2014, pp. 211-212.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, “The Transylvanian Diet: A Precedent to Human Rights and Religious Freedom - 400 Years Prior to the Universal Declaration of Human Rights”, în *Shaping a World of Freedoms: 75 Years of Legacy and Impact of the Universal Declaration of Human Rights*, Nelu Burcea and Liberato C. Bautista (eds.), New York, United Nations Plaza, UNEQUAL World Research Center, 2023, pp. 205-221.
- WEGNER, G., “What lessons are there from the Holocaust for my generation today? Perspectives on civic virtue from middle-school youth”, *Journal of Curriculum and Supervision*, 13 (2), 1998, pp. 167-183;
- ZAGRAY WAREN, W., “Teaching for humanity”, în J. Lemberg & A. Pope IV (Eds.), *Becoming a Holocaust Educator: Purposeful Pedagogy through Inquiry* (pp. 102-110). New York Teachers Press; National Writing Project, 2021.

Webografie

- <https://www.adl.org/sites/default/files/documents/pyramid-of-hate.pdf>; Accessed August 20, 2024.
- <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000191341>
- <https://www.unesco.org/en/articles/holocaust-survivor-roman-kent-speaks-out-dangerous-power-words>;